

# ECONOMIA NEOBSERVATĂ ȘI PARTICULARITĂȚILE EI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Sandra PRUNICI

Universitatea Tehnică a Moldovei

**Abstract:** Economia neobservată constituie totalitatea formelor de activitate economică neautorizată de stat, nereflectate în statistica oficială, care aduc prejudicii mari societății și care include 3 tipuri de activități: ascunsă, informală și ilegală. Aprecierile privind dimensiunile acesteia diferă de la un calcul la altul. Natura ascunsă, precum și eterogenitatea formelor de manifestare, necesită folosirea mai multor modalități de evaluare, niciuna din ele nefiind capabilă să asigure o estimare precisă a fenomenului și nici un rezultat al evaluării nu poate fi verificat cu exactitate. Situația existentă în economia Republicii Moldova, poate fi caracterizată drept deplorabilă, fapt ce se răsfrânge asupra bugetului de stat. Furtul miliardului din sistemul bancar a agravat starea economiei și, respectiv, a bugetului. Legalizarea, chiar și parțială, a economiei neobservate ar permite ameliorarea situației în economia autohtonă și majorarea vărsămintelor în bugetul consolidat. De aceea, devine actuală cercetarea tendințelor economiei neobservate în Republica Moldova.

**Cuvinte-cheie:** economie neobservată, metode de calcul, particularități, cauze, forme, dinamica, consecințe.

## I Caracteristica generală

Produsul intern brut, precum și alți indicatori macroeconomici, nu sânt în măsură să ne ofere informații corecte cu privire la producția națională. Și aceasta din cauza că în toate țările lumii, alături de economia oficială, mai există și o economie neoficială, subterană, tenebră sau neobservată, ale cărei proporții nu pot fi evaluate cu o mare aproximație. Capitalismul și socialismul au ”îmbogățit” substanțial fenomenul. ”Tranzacția”, la rândul ei, a creat cele mai favorabile condiții pentru înflorirea economiei sunterane, a dat naștere unor forme mai sofisticate, cum ar fi: privatizarea ilicită, falimentarea fictivă a întreprinderilor, constituirea firmelor-fantomă. Este imposibil de a întreprinde o cercetare reală și obiectivă a economiilor în perioada de tranziție, fără a ține cont de acest fenomen.

Economia neobservată are la temelie sa veșnica dorință a unei categorii de oameni de a se îmbogăți și a domina cu orice preț și fără nici o limită. Altfel spus, aceste forme de activitate ilegală apar din cauza: lăcomiei, cruzimii, egoismului. În ceea ce privește cauzele pur economice ale acestui fenomen, aceste se modifică de la o epocă la alta și chiar și de la o țară la alta. Astfel că în cea de-a doua jumătate a secolului XX-lea, economia neobservată a luat amploare în întreaga lume în virtutea următoarelor circumstanțe:

1. Creșterea presiunii fiscale o dată cu amestecul tot mai categoric al statului în activitatea economică;
2. Creșterea ponderii serviciilor în PIB și în structura populației ocupate, fapt care favorizează ascunderea veniturilor și desfășurarea unor activități ilegale;
3. Salariile mai mici ale funcționarilor publici față de salariile ce necesită aceeași competență din sectorul privat.

Pe lângă cauzele generale, există și niște cauze mai particulare. Pentru Republica Moldova acestea sunt:

1. Imperfecțiunea legislației;
2. Instabilitatea politică, fenomen care reduce capacitatea organelor de drept de a lupta cu încălcările legislației;
3. Toleranța populației față de activitățile economice ilicite din cauza confundării lor cu însăși economia de piață. [2]

Deși diferă de la o țară la alta după pondere și însemnătate, fenomenele economiei neobservate răspândite în toată lumea sunt: corupția; evaziunea fiscală; contrabanda sau tranzacțiile ilegale de import-export; confecționarea și comercializarea produselor falsificate; falsificarea banilor și a hârtiilor de valoare; privatizarea ilicită; nerepatrierea valutei obținute din operațiuni de export; remunerarea muncii în mod ilicit; interzicerea accesului agenților concurenți pe piață și menținerea unor prețuri înalte de monopol; scutirea ilegală a unor firme private de plata impozitelor; racketul; etc.

## II Metode de măsurare e economiei neobservate

Cea mai simplă metodă de estimare a economiei neobservate este compararea veniturilor și cheltuielilor în sistemul conturilor naționale. Atunci când suma cheltuielilor suportate de agenții economici timp de un an (sub formă de consum, investiții etc.) este mai mare decât cea a veniturilor, se consideră că diferența obținută constituie partea subterană a economiei.

O altă metoda eficientă de evaluare a economiei neobservate este cea monetară. Ținând cont de faptul că afacerile efectuate prin intermediul banilor lichizi sânt mai puțin supuse controlului decât cele efectuate prin intermediul operațiunilor bancare, afacerile ilicite au o înclinație accentuată spre lichiditate. Astfel, diferența dintre cantitatea de bani reală aflată în circulație și cea declarată ne permite să judecăm despre dimensiunile economiei subterane.

În lucrarea “Оценка уровня теневой экономики в Молдове”, elaborată de Institutul Național pentru Dezvoltare cu scopul de a evalua economia neobservată, au fost menționate diverse metode indirecte, cum ar fi: diferența dintre situația reală și forța de muncă înregistrată oficial; analiza volumului tranzacțiilor bănești; analiza raportului de numerar și depozite; metoda de contabilizare a consumului de energie electrică; metoda cererii de bani; modelarea; discrepanța dintre cheltuieli și venituri; analiza cărților de înregistrări fiscale; metoda de anchete prin sondaj.[4]

### III Dinamica economiei neobservate în Republica Moldova

Ca în oricare altă economie modernă, economia neobservată este o parte componentă a economiei Republicii Moldova. Cu suportul experților internaționali, în Republica Moldova a fost efectuată atât revizuirea surselor de informație necesare pentru estimarea elementelor economiei neobservate, cât și efectuarea calculelor în conformitate cu metodologia SCN, ONU-1993 și cu ultimelor recomandări tratate în manualul „Măsurarea Economiei Neobservate”, ediția 2002. Calculele economiei neobservată conform „SCN, ONU-1993” includ patru componente:

1. Sectorul neformal -este rezultatul activității întreprinderilor neînregistrate și/sau mărimea cărora după numărul de salariați este sub pragul stabilit de autoritățile statistice, iar producția lor este destinată pieței. De obicei, aceste întreprinderi nu sunt înregistrate și fac parte din sectorul gospodăriilor casnice (e.g. echipe de constructori necalificați, vânzători ambulanți, taximetriști fără licență etc.);
2. Producția gospodăriilor casnice pentru autoconsum - este activitatea economică, în rezultatul căreia gospodăriile casnice produc bunuri și servicii pentru consumul și/sau acumularea proprie, fără a înființa întreprinderi (e.g. gospodăriile casnice care cresc legume și fructe atât pentru consumul propriu, dar și pentru vânzarea lor la piațe);
3. Activitatea ascunsă în sectorul formal - include producția legală neînregistrată sau neraportată către organele administrative și fiscale ale statului, din cauza neraportării de către agenții economici (e.g. o întreprindere nu încheie contracte de muncă cu toți angajații săi);
4. Producția ilegală - cuprinde toate produsele și serviciile a căror vânzare, distribuire sau posesie este interzisă de lege (e.g. droguri etc.). În această categorie se înscrie și activitățile legale, care devin ilegale când se realizează de persoane neautorizate (e.g. braconajul, activități practice fără licențe etc.).

În tabelul 1 și în diagrama 1 sunt reflectate rezultatele evoluției economiei neobservate pentru anii 2000-2017 în Republica Moldova, efectuate de către Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova.

În urma analizei acestor date, observăm inițial o tendință de diminuare cu 14 puncte procentuale (p.p.) a economiei neobservate în PIB, în perioada 2000-2007, după care, urmează o creștere cu 3,9 p.p. a economiei neobservate în PIB în perioada 2007-2017. Cauza principală a creșterii fiind criza financiară din anii 2008-2009 și seceta din anul 2009, care au cauzat majorarea ponderii economiei neobservate din PIB cu 1,5 puncte procentuale în anul 2008 și suplimentar încă cu 0,3 puncte procentuale în anul 2009. Creșterea cu 2 puncte procentuale în 2012 este cauzată de secetă din acel an.

Analiza sectorială a economiei neobservate în perioada 2000-2017 ne denotă următoarele:

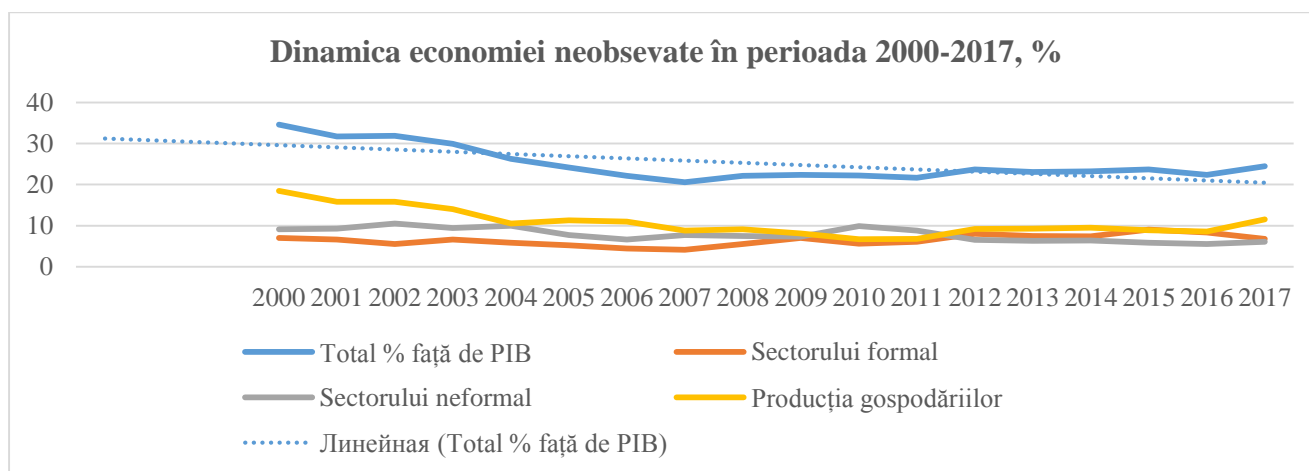
1. În sectorul formal, economia neobservată, are o poziție relativ constantă în jurul de 7 procente;
2. În sectorul neformal observăm o diminuare nesemnificativă cu 3 p.p.;
3. În producția gospodăriilor casnice pentru consum propriu observăm cea mai accentuată diminuare până în în perioada 2000-2010 cu 11,8 p.p. În perioada 2011-2017 se observă o creștere cu 4 p.p.

Din cele analizate putem concluziona că o bună parte din consumul populație Republicii Moldova provine din consumul propriu, ceea ce duce la evitarea plății anumitor taxe și impozite în bugetul statului.

**Tabelul 1: Dinamica economiei neobservate în Republica Moldova**

Anii	Economia neobservată			
	Ponderea în Produsul Intern Brut			
	Total % față de PIB	Inclusiv a:		
Sectorului formal		Sectorului neformal	Producția gospodăriilor casnice pentru consum propriu	
2000	34,6	7,0	9,1	18,5
2001	31,7	6,6	9,3	15,8
2002	31,9	5,5	10,5	15,8
2003	29,9	6,6	9,4	14,0
2004	26,3	5,8	10,0	10,5
2005	24,2	5,2	7,7	11,3
2006	22,1	4,4	6,6	11,0
2007	20,6	4,1	7,7	8,8
2008	22,1	5,5	7,5	9,1
2009	22,4	7,0	7,3	8,1
2010	22,2	5,6	9,9	6,7
2011	21,7	6,1	8,8	6,8
2012	23,7	8,0	6,5	9,2
2013	23,1	7,5	6,3	9,3
2014	23,2	7,4	6,4	9,5
2015	23,7	9,02	5,8	8,9
2016	22,4	8,3	5,5	8,6
2017	24,5	6,8	6,1	11,5

Sursa: elaborat de autor, conf. datelor [www.statistica.md](http://www.statistica.md) accesat pe data de 09.03.2019

**Diagrama 1: Dinamica economiei neobservate în Republica Moldova**

În tabelul 2 sunt prezentate datele despre economia neobservată pentru Republica Moldova și țările vecine preluate din lista a 162 țări, calculate de Schneider F.

**Tabelul 2: Nivelul economiei neobservate, % în PIB**

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Media
Rep. Moldova	53,85	49,79	49,41	58,98	55,58	62,37	72,20	70,66	61,45	62,37	55,80	53,73
România	37,12	32,61	33,98	30,16	30,80	33,13	35,29	33,50	31,90	32,13	30,65	33,16
F. Rusă	41,42	40,11	43,34	42,16	43,58	47,78	50,39	45,94	41,74	44,76	46,75	42,23
Ucraina	47,09	44,92	50,23	52,76	53,88	52,77	60,07	59,49	53,60	54,24	53,53	52,23

Sursa: Adaptat de autor în baza <http://ftp.iza.org/dp10281.pdf>, accesat 09.03.2019

Conform calculelor lui Schneider F., în Moldova, nivelul economiei neobservate în anii 2003-2013 este mai mare față de țările vecine: România (cu 20,57 p.p.), Rusia (cu 11,50 p.p.) și Ucraina (cu 1,50 p.p.). Însă, rezultatul obținut de savantul german este mai mare comparativ cu estimările efectuate de către Biroul Național

de Statistică. Nivelul indicatorului analizat este 25% din PIB (în mediu pentru perioada 2000-2017). Cauza diferenței dintre rezultatele obținute sunt metodele aplicate, numărul elementelor luate în calcul și ponderabilitatea elementelor.

### **Concluzii**

Economia neobservată este parte a economiei naționale care nu poate fi înlăturată complet din cadrul acestuia. Consecințele pe care le aduce cu sine fiind: micșorarea PIB-ului; resurse mici în bugetul statului pentru dezvoltare; risc în societate din cauza produsele de contrabandă care nu sunt verificate și certificate; dezordine în societate; amplificarea corupției; nedreptatea; dezvoltarea sărăciei și a unui nivel de trai scăzut; diferențe evidente și mari dintre categoriile sociale, mai ales prin lipsa categoriei de mijloc dintre bogați și săraci; societatea pierde încrederea în stat; migrație în masă; etc

Economia neobservată, la fel ca și criminalitatea sau alte vicii umane, poate fi doar limitată, nu și eliminată în întregime. Printre direcțiile de diminuare a nivelului acestuia enumerăm: aplicarea unor amenzi mai mari (astfel încât activitatea ascunsă să devină nerentabilă); impozite mai mici; scutirea de impozite a întreprinderilor mici, abia apărute pe un termen de 3 ani; implementare de reforme fiscale și instituționale; interzicerea deputaților de a avea întreprinderi; instalarea camerilor video și monitorizarea permanentă a funcționarilor publici; încurajarea achitărilor cu cardul; stimulente pentru cei care lucrează formal; implementarea de reforme care vor reduce din barierele administrative, simplificând procedura de obținere a diferitor autorizații, consolidarea încrederii populației în durabilitatea sistemului pensiilor, implementarea unor platforme online prin care populația poate verifica modul în care sunt cheltuiți banii publici, încurajarea activității antreprenoriale ș.a.

### **Bibliografie:**

1. Institutul Național pentru Dezvoltare *Оценка уровня теневой экономики в Молдове*, <http://ince.md/?p=76>
2. Mai Hassan, Friedrich Schneider *Size and Development of the Shadow Economies of 157 Countries Worldwide: Updated and New Measures from 1999 to 2013*, <http://ftp.iza.org/dp10281.pdf>, accesat 09.03.2019
3. V. Ganciuov, T. Gutium, A. Ceban *Tendințele economiei neobservate în Republica Moldova*, [https://ince.md/uploads/files/1466412553\\_tendintele-economiei-tenebre.pdf](https://ince.md/uploads/files/1466412553_tendintele-economiei-tenebre.pdf), accesat 09.03.2019
4. [www.statistica.md](http://www.statistica.md), accesat 09.03.2019